

Fra Peter den stores Kunstammer

Av Torbjørn Guldseth

På Rikshospitalet i Oslo finnes det en anatomisk samling. Hvis du er heldig og slipper inn, kan du blant annet se den berømte «apekvinnen» Juliana Pastrana. Hun led av kogenital hyperkrose. I Øst-Europa er menneskesynet annerledes, så publikum har lettere adgang til å beskue teratologiske fenomener. Alle som besøker St. Petersburg kan for eksempel gå fra «Eremitasjen» til vestbredden av Neva. Der ligger Peter den stores «Kunstammer».

ANATOMI I MIDDELALDEREN • I følge middelalderens religiøse syn var mennesket en standard for alt i naturen. Mennesket var skapt av Gud og i hans bilde. Dermed måtte det være fullkomment og fri for lyter. Barn født med anomalier eller fysiske defekter hadde ikke livets rett. Teratologiske fenomener vekket redsel fordi kvinner som fødte slike barn, ble beskyldt av den katolske kirke for å ha vært i kontakt med Djevelen.

Detalj fra utstillingen i Kunstammeret.

I middelalderen var anatomi en lite utviklet vitenskap. Undervisningen besto vesentlig av utdrag fra Hippokrates og Galenus sine skrifter. Obduksjon var forbudt fordi religionen forfektet en oppstandelse etter døden. Derfor måtte den døde kropp bevares slik den var mens mennesket levde. Kjennskapen til kroppens oppbygging og hvordan den fungerer kom først på 1700-tallet da patologisk anatomi og fysiologi ble uavhengige fag innen medisinen.

FREDERIK RUYSCH (1638 – 1731) •

Under et opphold i Nederland overvar Tsar Peter den store et anatomisk teater ledet av professor Frederik Ruysch. Det virker rart for oss, da vi ikke akkurat assosierer obduksjon med teater. Datidens obduksjoner ble imidlertid utført som en forestilling med levende lys og musikk, mens professoren leste vers av romerske og greske diktere framfor et oppslukt publikum.

Ruysch var professor i anatomi og botanikk i Amsterdam og ekspert på balsamering. Han hadde utviklet sin egen metode ved å bruke kvikksølv og farget voks til å injisere i blodårene. I løpet av et halvt århundre skaffet han seg en unik kolleksjon preparater. Samlingen inneholdt over 2 000 objekter innen anatomi og embryologi i tillegg til alle slags små dyr og fugler. Ruysch oppbevarte gjenstandene i tørket tilstand eller på glass med sprit. Tsar Peter ønsket selv å anskaffe objekter som kunne brukes til studier av medfødte malformasjoner i planter og dyr. Målet var å vise at abnormiteter kunne forklares vitenskapelig og fjerne den populære troen på at de var Djevelens verk og bærere av onde ånder. Ruysch ville nødige selge sitt livsverk til hvem som helst, men tsaren fikk kjøpe samlingen i 1717. Professoren forsto at da ville den bli bevart for ettertiden.

MUSEUM VED NEVAS BREDD • Da Peter kom tilbake til Petersburg tok han straks fatt på å reise et bygg for samlingen sin.

Han engasjerte en italiensk arkitekt som oppførte en blå og hvit bygning med klokkeårn på taket. Det ble byens første museum og rommet gjenstander fra kulturer i Asia, Afrika og Amerika. I eneveldets tid hadde utstillingen også et innslag av folkeopplysning, ment som et bidrag til moderniseringen av det russiske imperium. Objektene ble komponert som et leksikon der man kunne se menneskets utvikling. Peter inviterte en hollandsk kunstnerinne, Maria Dorotea Gzel, til Russland. Hennes jobb var å dekorere gjenstandene med tørkede blomster og pergament for å gjøre dem mer tiltrekkende for de besøkende. Hvert monter inneholdt også skrevne sitater fra berømte romerske diktere. Datidens barokke stil krevde en slik måte å vise fram preparatene på.

PETERS LOVER OG FORORDNINGER •

Peter utstedte flere forordninger for å utvide samlingen sin. Prester og jordmødre fikk beskjed om ikke å skjule sjeldne funn, men varsle myndighetene. Alle på reisefot som kom over rariteter, måtte ta dem med seg hjem, ellers ble de straffet med mulkt. På kort tid kom det inn objekter fra hele Russland. Fra Tobolsk kom for eksempel en kalv med to hoder, en sau med tre øyne og åtte ben, og en annen med to tunger og to øyne på hver side.

Blant konger og keisere var det på moten å ha dverger eller kjempemennesker ved hoffet. Kjempene ble brukt som

Peter den stores Kunstkammer.

livvakter og tjenere, mens dvergene var klovner. Skjelettet av en kjempehøy mann på 2 m og 27 cm er utstilt i Kunstkammer. Det tilhører Peters franske tjener Bourgeois. Peter var selv over 2 m lang, men ble fascinert da han traff en som var enda lengre i Calais. Etter syv års tjeneste som kusk døde Bourgeois, men tsaren sørget for at skjelettet ble konserverert. Kraniet er riktignok en kopi, fordi det ekte brant opp i 1947.

Femti år senere overtok Katharina den store samlingen. Hun var en sterk tilhenger av tidens opplysningsideer og foretrakk rasjonalitet framfor overtroen forbundet med objektene i Peters samling. Hun flyttet en del av gjenstandene til «Eremitasjen» der de befinner seg fremdeles.

SIAMESISKE TVILLINGER • Av og til vant nysgjerrigheten over reidselen slik at mennesker med øglehud eller pukkelrygg ble vist fram på markeds plassene som «naturens bisarre spøk». På midten av 1800-tallet var disse frik-showene blitt storindustri i hendene på skruppelløse sirkusdirektører. Det lå ufattelig mye penger i bransjen. Kanskje var den omflakkende varieté-tilværelsen likevel det minste av mange onder for de ulykkelige. Du kan jo si at de virkelig levde av sitt handikap. Ved hoffet til kong James III levde to sammenvokste brødre som hadde felles mage. Kongen tok seg av dem og ga dem utdan-

nelse i maling, språk og musikk. Brødrene kranglet ofte, og det hendte faktisk at de slåss med hverandre!

I Indiana ble det i 1889 født et barn med to hoder. De ble kalt «tvillingene Johns» og hadde felles torso, fire sammenvokste bein og to normale armer. Hodene så i hver sin retning. De ble vist fram for publikum til de døde som toåringer i 1891.

I fjor leste vi i avisen at amerikanske kirurger gjorde et mislykket forsøk på å skille to tvilinger i USA. Fra vårt århundre kjenner vi de fiolinspillende søstre Rosa og Josefa Blaschek fra Tsjekkia. De var sammenvokste i hoftene og hadde også noen felles organer. Det mest kjente tvillingparet var brødrene Chang og Yeng fra Thailand, eller Siam som landet het før. Mark Twain skrev fortellingen «Siamesiske tvillinger» om dem, så Twain er således opphav til vår tids betegnelse på fenomenet. Brødrene var født i 1811 og vokst

Tsar Peter den store.

sammen bare i en ti cm lang del av brystkassen. Å være «annerledes» var en sikker inntektskilde, så de reiste verden rundt og viste seg fram for penger.

Etter endt sirkuskarriere kjøpte de en gård i USA og slo seg ned der. De ble gift med to søstre. Litt pikant kan vi berette at Chang hadde ti barn og Yeng åtte. Chang fikk lungebetennelse og døde en natt 63 år gammel. Yeng våknet og fant den døde broren i senga. Det fortelles at hen sørget så sterkt at han døde noen timer etterpå.

Kunstkammer blir sett på som en eventyrverden i St. Petersburg. På søndagene er det kø utenfor. Hele familier er på utflukt. Barna går rundt i skrekkblandet fryd og med store øyne og ser på Peter den stores samling av merkverdigheter, konserverte fostre og legemsdelar. I dagens vanskeliggjorte Russland er det tydeligvis en billig familieunderholdning.

Chang og Yeng.

Rosa og Josefa Blaschek.